

RECENZE A REFERÁTY

Paulo de Carvalho, *Nom et declinaison*. Bordeaux 1986, 1105 str.

Neobyčejně objemná dvousvazková publikace je syntetickým pokusem o morfosyntaktický rozbor způsobu prezentace jména v latině. Svými závěry doporučuje koncepci latinské věty na morfosémantickém základě, přičemž se opírá o tradiční opozici jména a slovesa, kterou však uvádí v pochybnost poukazem na to, že ji nelze pokládat za univerzální a absolutní rys jazyka.

V úvodních partiích se autor vyrovnává s teoretickými a metodologickými aspekty probírané problematiky. Vychází ze zajímavé téze F. de Saussura, podle níž nelze v minulém vývoji jazyka zjistit žádný jev, který není doložen i v současnosti. S tímto tvrzením se v dalších výkladech polemizuje, protože jeho uznání by znamenalo popření historičnosti jazyka.

Posuzovaná práce je rozdělena do dvou hlavních částí, z nichž každá zabírá jeden rozsáhlý svazek. První, nazvaná „Jméno a geneze latinské věty“, předkládá výsledky, podle nichž jsou latinskému jménu přisuzovány vlastnosti, které umožňují generovat větu bez závislosti na jakémkoliv verbálním výrazu.

Dvě počáteční kapitoly řeší problematiku vztahu jména, slovesa a věty jednak v rovině všeobecné, jednak v románské syntaxi a konečně detailněji v latině. Zvláštní prozornost je věnována slovesnému zeugmatu. Dalších pět kapitol se zaměřuje na teorii nominální věty, která je charakterizována absencí verbálního výrazu a obvykle považována spíše za okrajový případ věty. Nacházíme zde analýzy názorů významných světových lingvistů A. Meilleta, E. Benvenista, J. Hjelmsleva, P. Chantraina a jiných, kteří svými výzkumy přispěli k objasnění otázek týkajících se především vymezení nominální věty. Přehled je uzavřen de Carvalhovými konstatováními, že v latině na rozdíl od francouzštiny neexistuje radikální diskontinuita mezi větou jmennou a větou slovesnou. Jmenná věta je chápána jako projev morfosyntaktické opozice jména „absolutně nepredikativního“ vůči slovesu „absolutně predikativnímu“. Tato koncepce je zdůvodněna charakterem latinské syntaxe, která je pokládána za „retrospektivní“, tj. syntax „čistého poznání přítomnosti“, zatímco francouzská syntax je „perspektivní“, tedy syntaxi „rekonstrukce n. reprezentace přítomnosti“.

V dalším se autor zabývá výskytem neslovesných formulací v latinských textech. Jejich nejvyšší frekvenci zjišťuje v Ciceronově korespondenci, zatímco Caesar nominálních vět nepoužívá. Hlavní motivace je spatřována v Ciceronově snaze o úspěšné a prosté vyjadřování. Důkladněji se de Carvalho přistavuje při hodnocení adverbii v nominálních větách. Poukazuje na jejich syntaktickou autonomii v latině a způsobová adverbia definuje jako „substantivní příslovce vedlejšího účinku“.

V samostatné kapitole je pertraktována problematika jmenných vět atributivních. Oprávnění nominální věty se substantivním atributem dokazuje autor na základě analýzy textů z Plinia a Varrona. Rozlišení pozitivní a negativní motivace nominálních atributivních vět vychází

z interpretace jiného materiálu (Cicero, T. Livius). Z dalších otázek zde řeší vztah mezi nominální větou a vyjádřením času. Předmětem následujícího zkoumání jsou některé syntaktické aspekty jmenné věty. Autor si všimá exklamativních formulací s jedním jménem realizovaným akuzativem nebo nominativem. Dále jsou vyčleněny nominální věty v příslovích, otázkách, negativních tvrzeních, optativních formulacích. V závěrečné kapitole prvního dílu se rozebírá složitá problematika integrovaných jmenných vět, kontinuita vět jmenných a verbálních, mechanismus pořádku slov a jiné speciální otázky

V druhém svazku publikace prezentuje autor pádovou teorii a latinský pádový systém. Látku člení do pěti kapitol, z nichž dvě poslední tvoří samostatný celek, zabývající se syntaxí nominativu a vlastnostmi subjektu v latině. Každé pádové formě je připisován význam, který určuje „kvalitu postavení“ příslušného jména ve struktuře události, jejíž uvědomění si je podkladem pro větu.

V nejrozsáhlejší části publikace (VIII. kapitola) se de Carvalho zamýšlí nad kategorií pádu všeobecně a nad funkcí pádů v latině. Jako východisko k formulování nových pohledů mu slouží kritické zhodnocení pádové teorie J. Kuryłowicze. Na rozdíl od jiných se vyhýbá názoru, podle něhož jejím hlavním nedostatkem je snaha o zjednodušení, které by konečně mělo být cílem jakékoliv vědecké aktivity. Kritizuje však „školský“ charakter latinských textů, které Kuryłowicz ve své práci využíval a které mu mohly poskytnout jen velmi redukováný obraz o latinském pádovém systému. Pres tendenci redukci, kterou de Carvalho pokládá za typickou pro lingvistické myšlení tohoto století, jde o teorii reprezentativní, která se snaží dokázat, že „by v jazyce měly být znaky, které by byly čistými příznaky, zbavenými veškerého významu“. Za závažnou však považuje absenci přiměřené interpretace vztahu mezi „primární“ funkcí „mluvnického“ pádu a jeho „sekundárním“ použitím v „konkrétním“ smyslu, tedy vlastně dvěma protikladnými údaji. Mezi hlavní přínosy diskuse s Kuryłowiczem zařazuje názor, že syntaktickou funkci jména lze definovat jako realizaci předpokladu označovaného pádem na úrovni geneze věty, zatímco v morfológicko-sémantické funkci jsou realizovány vztahy, které se vytvořily v dokončené větě. Problematika syntaktických vztahů zaplňuje celou následující kapitolu. Navazuje se v ní především na Fillmoreových „gramaticku pádů“ a pozdější analýzy indoevropských syntaktických struktur J. Haudryho. V kapitole desáté autor podává návrh vlastní koncepce latinského pádového systému. Na začátku vyčleňuje vokativ a všimá si jeho postavení v pádovém systému. Dále jsou zajímavým způsobem charakterizovány ostatní pády, a to jako pády, které vyjadřují osobu, o níž se hovoří. Opozici nominativ-akuzativ připisuje de Carvalho postavení ekvivalentní s opozicí já-ty. Ablativ přirovnává k třetí osobě, dativ k „osobě, o níž se mluví, neaktivní, poslední“ a genitiv k „osobě, o níž se mluví, neaktivní, předchozí“. Centrální místo v pádovém systému zaujímá akuzativ. Zvlášť se zmiňuje o předmětovém akuzativu ve srovnání s akuzativem při výrazech pohybu, trvání (akuzativ směru, času), dále o akuzativu ve spojení se slovesy duševního stavu, akuzativu s infinitivem, adverbálním užitím genitivu, některých dativních funkcích, ablativu ceny ve srovnání s genitivem ceny, spojení *urbem capere* v konfrontaci s *urbe potiri* a *rerum potiri*. Pozoruhodné je zamýšlení nad charakterem opozice akuzativ-ablativ, které vyúsťují v románských jazycích do jediného pádu.

Dvě poslední kapitoly zahrnují analýzu nominativu, a to v asyntaktickém použití a v podmětové funkci. Detailněji jsou zkoumány možnosti realizace místního jména ve funkci podmětu u sloves činnosti a podobně i jména nástroje. Knihu uzavírá shrnutí výsledků a perspektiv v probírané oblasti. Za zvláštní zmínku stojí podrobný analytický obsah, usnadňující orientaci v obtížné práci.

P. de Carvalho přistupuje k dané problematice velmi zodpovědně a s hlubokou znalostí věci. Dokáže vysvětlit některá nejasná místa, v mnoha případech se pokouší o osobitý pohled. Jde o dílo předkládající problémové zpracování látky, které svým diskutabilním charakterem poskytuje podnětné impulsy pro rozvíjení a řešení různých otázek latinské syntaxe.